

Varsinais-Suomen ruokasektorin koordinaatiohanke 1.9.2022-31.3.2024

Tiivistelmä

Korona pandemia on vaikuttanut ruokasektorin yrityksiin eri tavoin. Osalle ruokasektorin yrityksistä se on avannut uusia kuluttajamarkkinoita lisääntyneen suoramyynnin ja verkkokaupan kautta ja osalle se on aiheuttanut myynnin radikaalia vähenemistä lähinnä ravintola- ja tapahtuma-alan rajoituksista johtuen. Yritykset tulevatkin tarvitsemaan tukea liiketoimintansa saamiseksi takaisin kasvu-urille ja esimerkiksi uusien tuotteiden lanseeraamiseksi markkinoille sekä uusien markkinointi- ja myyntikanavien löytämiseksi.

Nopeasti muuttuva toimintaympäristö haastaa yrityksiä kehittämään liiketoiminnan prosessejaan sekä uusiutumaan yhä kiihtyvämpään tahtiin. Asia nousi selvästi esille myös TuKeVa -hankkeen yrityshaastatteluissa, jossa tehtiin 161 ruokaketjun yrityshaastattelua vuoden 2021 aikana Varsinais-Suomen alueella. Haaste vastata toimintaympäristön muutoksiin korostuu nimenomaan mikroyrityksillä, joita on yli 80 % kaikista varsinaissuomalaisista elintarvikkeita ja juomia valmistavista yrityksistä (Aitoja Makuja 2020). Useat yritykset nostivatkin esille haluavansa kehittää yhteistyötä muiden yritysten kanssa ja luoda uusia kumppanuuksia, joiden avulla toimintaympäristön muutoksiin vastaaminen olisi joustavampaa. Keskeisin toimintaympäristön muutoksista on ilmastomuutos, jolla on moninaisia vaikutuksia ruokasektorin toimintaan Varsinais-Suomessa. Esimerkiksi sään ääriolosuhteet vaikuttavat raaka-aineen hintaan, saatavuuteen ja laatuun. Tämä tulee vaikuttamaan ruokasektorin yritysten toimintaan ja jo ennestään matalakatteisen alan kilpailukykyyn.

TuKeVan yrityshaastatteluissa tärkeimpänä kehittämistarpeena varsinaissuomalaiset elintarvikealan yritykset näkivät myynnin ja markkinoinnin kehittämisen (85 % yrityksistä). Toisena yhteisenä kehittämishaasteena yritykset nostivat esille osaavan ja motivoituneen työvoiman saatavuusongelmat (69 % yrityksistä). Motivoituneen, osaavan ja oikean asenteen omaavan työvoiman puutteen nähtiin olevan yksi suurimmista esteistä ruokasektorin yritysten kasvulle. Alan houkuttelevuuden lisääminen ja oppilaitosyhteistyön tiivistäminen on keskeistä tulevaisuuden osaajien saamiseksi alalle. Toisaalta, työvoimapulaan voidaan hakea ratkaisuja teknologian ja tuotannon tehostamisen sekä yhteistyöverkostojen avulla.

TuKeVan yrityshaastatteluiden ja pk-yritysbaremetrin tulosten mukaan digitalisaation mahdollisuudet ovat vielä hyödyntämättä suuressa osassa ruokasektorin yrityksiä. Digitaalisten työkalujen mahdollisuuksia ja hyötyjä, käytännön vinkkejä ja ratkaisuja tulisi pystyä avaamaan yhä yrityslähtöisemmin. Lisäksi, haastatteluissa nousi esille keskeisenä kehittämistoiveena ruokasektoriin liittyvän julkisen palvelutarjonnan ja viestinnän koordinointi ”yhden luukun” -periaatteella. Tietoa on saatavilla runsaasti ja yritykset tarvitsevatkin apua tiedon suodattamisessa ja kohdentamisessa juuri heidän kohderyhmänsä tarpeisiin. Tulevaisuuden Kehitystarpeet Varsinaissuomalaisessa ruokaketjussa hankkeen haastatteluiden nostot toimivat tärkeänä pohjana Varsinais-Suomen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen toimenpiteille.

Ruokasektorin kehittämistyötä koordinoidaan valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen avulla aina vuoden 2024 loppuun saakka. Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistyön suuntaamiseksi valtakunnallisten linjojen mukaan ja toimenpiteiden jalkauttamiseksi, Varsinais-Suomessa tarvitaan alueellista vastinparina toimivaa koordinaatiohanketta.

Hankkeen pääkohderyhmänä ovat varsinaissuomalaiset ruokasektorin yritykset eli Annex I –tuotteita eli maataloustuotteita jalostavat yritykset sekä Non-Annex I –tuotteita eli elintarvikkeita valmistavat yritykset maaseutualueella. Toissijaisena kohderyhmänä ovat ruokasektorin asiantuntijat, kehittäjät ja hanketoimijat, Varsinais-Suomen kunnat sekä muut ruokasektoriin linkittyvät toimijat ja yritykset aina alkutuotannosta, elintarvikkeiden jalostukseen, tukku- ja vähittäiskauppaan sekä yksityinen ja julkinen food service -sektori ja

alan opiskelijat. Lisäksi hyödynsaajina ovat ruokasektoriin verkottuvat muut toimialat, joista keskeisimpinä logistiikka, ICT, matkailu sekä biotalous.

Hankkeen **pää tavoitteena** on lisätä ruokasektorin yritysten kasvupotentiaalia ja kehittymismahdollisuuksia uusien verkostojen ja kumppanuuksien, aktiivisen vuoropuhelun sekä tiedonvaihdon ja -välityksen avulla. Hankkeen tärkeänä osatavoitteena on kehittää Varsinais-Suomen ruokasektorin toimintaa yhä kestävämmäksi huomioiden kestävyys eri ulottuvuudet (sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen, terveellinen ja kulttuurinen). Tavoitteena on lisäksi tukea maakunnassa tapahtuvaa ruokasektorin kehittämistyötä, verkottaa eri tasolla toimivia toimijoita sekä levittää hyviä käytänteitä yli maakuntarajojen.

Hankkeen toimenpiteet on jaettu kolmeen työpakettiin.

Työpaketti 1 Yritysten kehittämisen ja kasvun tukeminen

Tuetaan varsinaissuomalaisten ruokasektorin yritysten kasvua ja kehittymistä kumppanuusverkostojen synnyttämisen, aktiivien tiedonvälityksen sekä uuden tiedon tuottamisen ja jalkauttamisen avulla. Etsitään parhaita käytänteitä ruokasektorin yritysten hyödynnettäväksi niin omasta maakunnasta kuin muualta Suomesta ja kansanvälisistä verkostoista. Hankkeella on aktiivinen rooli ylimaakunnallisten kumppanuuksien ja verkostojen kanssa toimimisesta.

Työpaketti 2 Ruokaketju näkyväksi

Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistyötä tehdään ajan tasaiseen tietoon pohjautuen ja samoja strategisia suuntaviivoja noudattaen jokaisella toimija tasolla. Varsinais-Suomen ruokasektorin viestintää tehdään avoimesti ja monikanavaisesti eri kohderyhmät huomioiden. Ruokasektorin yritysten kasvun ja kehittämisen pullonkaulana on mm. työvoimakysymykset (TuKeVa -haastattelut), lähinnä osaavan työvoiman puute. Samalla koko ruokasektori kärsii osajapulasta. Vahvistetaan yhteistyötä ruokasektorin oppilaitosten kanssa alan houkuttelevuuden lisäämiseksi sekä uuden yrittäjyyden aktivoimiseksi. Tuodaan esille erilaisia malleja työvoimakysymysten ratkaisemiseksi kuten tuotannon tehostaminen uuden teknologian ja kumppanuuksien avulla.

Työpaketti 3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Ruokasektorin kehittäminen on yksi Varsinais-Suomen alueen painopistealueista. Tiedon avoin jakaminen, kokemusten vaihtaminen ja uusien yhteisten ideoiden kehittäminen ovat selkeitä työkaluja Varsinais-Suomen ruokasektorin kilpailukyyn kehittämiseksi ja pk-elintarvikeyritysten sopeutumisen parantamiseksi toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin. Yhteistyötä tarvitaan niin maakunnan sisällä toimijoiden ja yritysten kesken kuin toisaalta muiden maakuntien ja valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen kanssa.

Hankkeen tuloksena varsinaissuomalaisten ruokasektorin yritysten kilpailukyky on kasvanut ja kehittämistoiminta on entistä aktiivisempaa. Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistoiminnan yhteistyö on vilkasta ja avointa, mikä tuottaa uudenlaisia yhteistyöhankkeita ja -avauksia seuraavalle ohjelmakaudelle. Hankkeen pitkäkestoisena vaikutuksena varsinaissuomalaisten ruokasektorin mikro- ja pk-yritysten toimintaedellytykset sekä kilpailukyky paranevat ja yritysten kehittämistoiminta on aktiivista. Yritykset ovat valmiimpia toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin. Alueen ruokaketjun yritykset tekevät luontevasti yhteistyötä sekä muiden yritysten että sidosryhmien kanssa erilaisissa kumppanuusverkostoissa maakuntarajat ylittäen.

TuKeVan haastatteluotannasta 60 % varsinaissuomalaisista ruokasektorin yrityksistä haki aktiivisesti kasvua ja 87 % vastaajista kertoi aikovansa kehittää tuotantoprosessejaan ja TKI -toimintaansa (tutkimus, kehitys ja innovaatio) lähiaikoina. Tämä antaa suotuisan lähtökohdan ruokasektorin kehittämiselle Varsinais-Suomessa ja yritysten investointien tukemiselle. Ruokasektorin yritysten kehittäminen perustuu verkostojen ja kumppanuuksien luomiseen, ajankohtaisen tiedon hyödyntämiseen sekä muutosvalmiuden ja

uusiutumiskyvyn lisäämiseen. Näiden asioiden käyttöönottoon ruokasektorin yrityksissä tarvitaan julkisten palveluiden ja kehittämishankkeiden tukea.

Tausta ja tarve

Ruokasektorin toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Korona pandemia on vaikuttanut ruokasektorin yrityksiin eri tavoin. Osalle ruokasektorin yrityksistä se on avannut uusia kuluttajamarkkinoita lisääntyneen suoramyynnin ja verkkokaupan kautta ja osalle se on aiheuttanut myynnin radikaalia vähenemistä lähinnä ravintola- ja tapahtuma-alan rajoituksista johtuen. Korona pandemian vaikutukset näkyvät ruokasektorin yritysten toiminnassa, kuluttajien käyttäytymisessä ja koko toimintaympäristössä vielä pitkään. Yritykset tulevat tarvitsemaan tukea liiketoimintansa saamiseksi takaisin kasvu-urille ja esimerkiksi uusien tuotteiden lanseeraamiseksi markkinoille sekä uusien markkinointi- ja myyntikanavien löytämiseksi.

Nopeasti muuttuva toimintaympäristö haastaa yrityksiä kehittämään liiketoiminnan prosessejaan sekä uusiutumaan yhä kiihtyvämpään tahtiin. Asia nousi selvästi esille myös TuKeVa -hankkeen yrityshaastatteluissa, jossa tehtiin 161 ruokaketjun yrityshaastattelua vuoden 2021 aikana Varsinais-Suomen alueella. Ruokasektorin yrityksillä on yhteinen huoli toimintaympäristön muutoksen nopeudesta ja omien resurssien riittämättömyydestä seurata ja vastata näihin muutoksiin. Useat yritykset nostivatkin esille haluavansa kehittää yhteistyötä muiden yritysten kanssa ja luoda uusia kumppanuuksia, joiden avulla toimintaympäristön muutoksiin vastaaminen olisi joustavampaa. Yhteistyöaloitteet voisivat liittyä esimerkiksi markkinointiin, myyntiin, logistiikkaan, hankintoihin ja sopimusvalmistukseen. Tämän lisäksi yhteistyöllä ja verkostoilla pystyttäisiin saamaan yrityksille suurempaa näkyvyyttä. Haaste vastata toimintaympäristön muutoksiin korostuu nimenomaan mikroyrityksillä, joita on yli 80 % kaikista varsinaissuomalaisista elintarvikkeita ja juomia valmistavista yrityksistä (Aitoja Makuja 2020).

Keskeisin toimintaympäristön muutoksista on ilmastonmuutos, jolla on moninaisia vaikutuksia ruokasektorin toimintaan Varsinais-Suomessa. Esimerkiksi sään ääriolosuhteet vaikuttavat raaka-aineen hintaan, saatavuuteen ja laatuun. Tällä on keskeinen vaikutus ruokasektorin yritysten toimintaan ja jo ennestään matalakatteisen alan kilpailukykyyn. Riskien jakamisella muiden yritysten kanssa ja aktiivisella arvoverkko - yhteistyöllä aina raaka-ainetuotannosta lähtien voidaan lisätä elintarvikkeita ja juomia valmistavien yritysten muutosvalmiuksia ja sopeutumista muuttuviin olosuhteisiin. Esimerkiksi Yrityssalon toteuttamissa ennakointipajoissa nousi erityisesti esille paikallisten ruokayritysten arvoverkkoajattelun vahvistaminen; teknologian mahdollisuudet niin myynnin lisäämisessä kuin tuotannon prosesseissakin ovat rajattomat, kunhan koko ketjun vahvuudet pystytään todentamaan ja kuvaamaan asiakasta kiinnostavasti. Ylipäättänsä ruokajärjestelmä ja ruoan kulutus ovat murroksessa. Kestävyyden eri näkökulmat huomioiva ruokasektorin yritystoiminta tulee olemaan keskeinen kilpailukykytekijä tulevaisuudessa. Kestävän ruokasektorin yritystoiminnan tukeminen ja tiedon tuottaminen sekä yritysten osaamisen lisääminen näistä teemoista onkin elintärkeää koko alan tulevaisuudelle.

Ruokasektorin yritysten kehittäminen perustuu verkostojen ja kumppanuuksien luomiseen ja hyödyntämiseen, ajankohtaisen tiedon hyödyntämiseen sekä muutosvalmiuden ja uusiutumiskyvyn lisäämiseen. Näiden asioiden käyttöönottoon ruokasektorin yrityksissä tarvitaan julkisten palveluiden ja kehittämishankkeiden tukea.

Tulevaisuuden Kehitystarpeet Varsinaissuomalaisessa ruokaketjussa hankkeessa (TuKeVa) tehtyjen haastatteluiden avulla muodostettiin SWOT -analyysit, joiden havainnoista saatiin tärkeää tietoa ruokasektorin yritysten kehittämistarpeista ja -toiveista. Tärkeimpänä kehittämistarpeena elintarvikealan yritykset näkivät myynnin ja markkinoinnin kehittämisen (85 % yrityksistä). Niin ikään elintarvikealan pk-yritysbaremetrin 2021 mukaan ruokasektorin yritysten keskeisimmät kehittämistarpeet ja -toiveet liittyvät markkinoinnin, myynnin ja viestinnän osaamisen lisäämiseen ja resurssointiin. Toisena yhteisenä kehittämishaasteena varsinaissuomalaiset ruokasektorin yritykset nostivat esille osaavan ja motivoituneen

työvoiman saatavuusongelmat (69 % yrityksistä). Motivoituneen, osaavan ja oikean asenteen omaavan työvoiman puutteen nähtiin olevan yksi suurimmista esteistä ruokasektorin yritysten kasvulle. Alan houkuttelevuuden lisääminen ja oppilaitosyhteistyön tiivistäminen on keskeistä tulevaisuuden osaajien saamiseksi alalle. Toisaalta, työvoimapulaan voidaan hakea ratkaisuja teknologian ja tuotannon tehostamisen sekä yhteistyöverkostojen avulla.

Digitalisaation mahdollisuudet ovat vielä hyödyntämättä suuressa osassa ruokasektorin yrityksiä. Pk-yritysbarometrin mukaan elintarvikkeita ja juomia valmistavat yritykset hyödyntävät melko aktiivisesti yritystoiminnassaan internetsivuja sekä sosiaalista mediaa (81 % vastaajista). Tästä huolimatta harva alan yritys käyttää tekoälysovelluksia tai robotiikkaa toiminnassaan (9 % vastaajista). Huolestuttavinta on se, että suurin osa pk-yrityksistä (64 %) ei osannut ottaa kantaa, kun heiltä kysyttiin digitaalisista palveluista, joita he olisivat ottamassa käyttöön seuraavan vuoden aikana. Digitaalisten työkalujen mahdollisuuksia ja hyötyjä, käytännön vinkkejä ja ratkaisuja tulee pystyä avaamaan yhä yrityslähtöisemmin. Miksi ja mitä digitaalisia ratkaisuja yrityksissä kannattaa ottaa käyttöön?

Lisäksi, haastatteluissa nousi esille keskeisenä kehittämistoiveena ruokasektoriin liittyvän julkisen palvelutarjonnan ja viestinnän koordinointi ”yhden luukun” -periaatteella. Tietoa on saatavilla runsaasti ja yritykset tarvitsevatkin apua tiedon suodattamisessa ja kohdentamisessa juuri heidän kohderyhmänsä tarpeisiin. Ruokasektorin kehittämistyötä koordinoidaan valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiorahaston avulla aina vuoden 2024 loppuun saakka. Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistyön suuntaamiseksi valtakunnallisten linjojen mukaan ja toimenpiteiden jalkauttamiseksi, Varsinais-Suomessa tarvitaan alueellista vastinparina toimivaa koordinaatiorahastoa. Lisäksi, on tärkeää viestiä Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämisestä ja yrityksistä valtakunnalliselle toiminnalle, jotta alueellinen osaaminen ja profiili suomalaisen ruokaketjun peruskivenä saa ansaitsemaansa näkyvyyttä.

Ruokaketju on Varsinais-Suomessa merkittävä aluetaloudellinen toimija. Ruokaketju sellaisenaan työllistää hieman alle 20 000 henkilöä pitäen sisällään niin alkutuotannon, elintarvikkeiden jalostuksen, tukku- ja vähittäiskaupan kuin ammattikeittiösektorin (Tilastokeskus 2019). Tällä hetkellä maakunnan liikevaihdosta 14 % tulee ruokaketjusta. 70 % elintarvikkeita jalostavista yrityksistä sijaitsee maaseutualueilla ja yli 80 % työllistää alle 10 henkilöä. Yritysten kasvun ja kehittymisen tukeminen on keskeistä alan kilpailukyvyyn säilymiselle ja kasvamiselle. TuKeVan haastatteluutannasta 51 % varsinaissuomalaisista ruokasektorin yrityksistä haki aktiivisesti kasvua ja 87 % vastaajista kertoi aikovansa kehittää tuotantoprosessejaan ja TKI -toimintaansa (tutkimus, kehitys ja innovaatio) lähiaikoina. Tämä antaa suotuisan lähtökohdan ruokasektorin kehittämiselle Varsinais-Suomessa ja yritysten investointien tukemiselle.

Ruokaketjun toiminnan uudistaminen ja yritysten kilpailukyvyyn edistäminen sekä verkostojen kehittäminen on Varsinais-Suomen maakunnan kehittämisohjelmien keskiössä kuten Maakuntastrategia 2040+, Varsinais-Suomen Manner-Suomen maaseudun kehittämisstrategia 2014-2020 ja suunnitelma maaseudun alueelliseen kehittämiseen vuosille 2023-2027 ja Varsinais-Suomen selviytymissuunnitelma. Näiden lisäksi Varsinais-Suomen Älykkään erikoistumisen ohjelman yksi kolmesta painopistealueesta on Innovatiiviset ruokaketjut.

Ruokasektorin verkoston yhteistyön ja kumppanuuksien lisääminen auttaa Varsinais-Suomen elintarvikealan mikro- ja pk-yrityksiä löytämään uusia asiakkaita ja kumppanuuksia sekä tätä kautta parantamaan yritysten kilpailukykyä ja kannattavuutta.

Kohderyhmä

Hankkeen pääkohderyhmänä ovat varsinaissuomalaiset ruokasektorin yritykset

- Annex I –tuotteita eli maataloustuotteita jalostavat yritykset sekä Non-Annex I –tuotteita eli elintarvikkeita valmistavat yritykset maaseutualueella.

- Toissijaisena kohderyhmänä ovat ruokasektorin asiantuntijat, kehittäjät ja hanketoimijat, Varsinais-Suomen kunnat sekä muut ruokasektoriin linkittyvät toimijat ja yritykset aina alkutuotannosta, elintarvikkeiden jalostukseen, tukku- ja vähittäiskauppaan sekä yksityinen ja julkinen food service -sektori ja alan opiskelijat.
- Lisäksi hyödynsaajina ovat ruokasektoriin verkottuvat muut toimialat, joista keskeisimpinä logistiikka, ICT, matkailu sekä biotalous.

Tavoitteet

Hankkeen **pää tavoitteena** on lisätä ruokasektorin yritysten kasvupotentiaalia ja kehittymismahdollisuuksia uusien verkostojen ja kumppanuuksien, aktiivisen vuoropuhelun sekä tiedonvaihdon ja -välityksen avulla.

Hankkeen osatavoitteina on

- varmistaa varsinaissuomalaisten ruokasektorin yritysten kilpailukyvyyn säilyminen ja kehittyminen auttamalla uusien kumppanuuksien ja verkostojen löytämisessä sekä tuomalla yritysten käyttöön ajankohtaista tietoa ja tutkimustuloksia.
- lisätä ruokasektorin yritysten uusiutumisen- ja sopeutumiskykyä toimintaympäristön muutoksiin.
- kehittää Varsinais-Suomen ruokasektorin toimintaa yhä kestävämmäksi huomioiden kestävyys- ja ulottuvuudet (sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen, terveellinen ja kulttuurinen).
- tukea maakunnassa tapahtuvaa ruokasektorin kehittämistyötä, verkottaa eri tasolla toimivia toimijoita sekä levittää hyviä käytänteitä.
- linkittää Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistyötä yhä vahvemmin ja tiiviimmin valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen toimintaan sekä muiden maakuntien ruokasektorin kehittämistoimintaan.
- lisätä Varsinais-Suomen ruokaketjun näkyvyyttä ja houkuttelevuutta tulevaisuuden osaamisalana.
- kerätä, ylläpitää ja viestiä monikanavaisesti ajantasaista tietoa Varsinais-Suomen ruokaketjusta (tilastot, kehitystrendit).
- löytää ja vahvistaa esimerkkejä alueelle ominaisten erityisraaka-aineiden jalostusasteen nostosta perustuen jäljitettäviin laatuominaisuuksiin ja vastuulliseen toimintaan.

Kestävän kehityksen periaatteiden huomioiminen

Tulevaisuuden ruokaketjun kilpailukykytekijöiden tulee olla ympäristö- ja ilmastovaikutuksiltaan mahdollisimman pieniä ja yritystoiminnan perustua vastuullisuuteen toiminnan eri osa-alueilla. Ympäristö- ja vastuullisuuden lisäksi keskiöön nousevat myös muut vastuullisuuden ulottuvuudet kuten tuoteturvallisuus, ravitsemus, eläinten hyvinvointi, paikallisuus, taloudellinen vastuu sekä työhyvinvointi. Ruoan tuotanto ja kulutus vastaa isoa osaa kaikista kasvihuonepäästöistä sekä vesistöjä rehevöittävästä vaikutuksesta. Lisäksi, TuKeVan haastatteluiden tuloksena nousi esille, että 79 % haastatelluista yrityksistä suunnittelee kehittävänsä kestävä kehityksen ja vastuullisuuden osa-alueita. Tämän vuoksi kestävä kehityksen periaatteiden huomioiminen on hankkeen keskiössä. Kestävän kehityksen periaatteiden edistämällä on keskeinen asema Varsinais-Suomen ruokaketjun sekä koko maaseudun kehittämisessä (Suunnitelma maaseudun alueelliseen kehittämiseen vuosille 2023-2027). Maaseutuluotain tutkimuksessa korostui se, että kestävyysteeman juurtuminen toimijoiden kehittämisen ajattelutavaksi on merkittävä voimavara. Tätä ajattelutapaa toteutetaan hankkeen toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Toteuttajat

Hankkeen koordinaattori on Turun yliopiston Brahea-keskus. Osatoteuttajina toimivat Paraisten kaupunki, Ukipolis Oy, Yrityssalo Oy sekä Lounais-Suomen koulutuskuntayhtymä LSKKY (Novida ammattiopisto ja lukio).

Brahea-keskuksen roolina on toimia maakunnallisena koordinaattorina ja Turun seudun toteuttajatahona sekä toimia linkkinä valtakunnalliseen ruokasektorin kehittämistyöhön. Ukipolis Oy vastaa erityisesti Vakka-Suomen alueen toiminnasta, LSKKY Loimaan seudun, Yrityssalo Oy Salon seudun ja Turunmaan alueiden hankkeen toimenpiteistä vastaa Paraisten kaupunki. Jokainen toteuttajaorganisaatio vastaa hankkeen toimenpiteiden ja tilaisuuksien viestimisestä ja jalkauttamisesta edelleen oman alueen verkostoille.

Hankkeen toteuttajatahoilla on positiivinen kokemus yhteisistä hankkeista kuten Yhteisillä eväillä lähiruoka kasvuun Varsinais-Suomessa, Kuluttajat ruokaTalouden keskiössä -KulTa ja Tulevaisuuden Kehitystarpeet Varsinaissuomalaisessa ruokaketjussa -TuKeVa. Laajalla yhteistyöllä tavoitetaan ruokaverkoston yrityksiä ja toimijoita paremmin sekä saadaan toimenpiteille vaikuttavuutta ja näkyvyyttä eri puolilla Varsinais-Suomea.

Toteutustapa

Brahea-keskus toimii työpakettien 1-3 koordinoijana. Kaikki toimenpiteet ovat avoimia kaikille varsinaissuomalaisille ruokasektorin yrityksille ja toimijoille. Jokainen toteuttajaorganisaatio vastaa hankkeen toimenpiteiden ja tilaisuuksien viestimisestä ja jalkauttamisesta edelleen oman alueen verkostoille.

TuKeVan SWOT yhteenvetoraporteista on selkeästi huomattavissa Varsinais-Suomen eri alueiden erityispiirteet ja ruokasektorin toiminnan omalaatuisuus (<https://vs-lähiruoka.fi/>). Eri puolilla maakuntaa sijaitsevilla ruokasektorin yrityksillä on erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia sekä toisaalta hyvinkin erilaisia kehittämistarpeita tulevaisuudelle, vaikka toki samankaltaisuuksiakin löytyy. Näiden erityispiirteiden tunteminen ja huomioiminen hankkeen sisältöjen suunnittelussa ja kohdentamisessa on keskeisellä sijalla. Tämän mahdollistaa laaja ja ammattitaitoinen toteuttajaverkosto.

TuKeVan havaintojen lisäksi hankkeen toteuttajatahoilla on positiivinen kokemus yhteisistä hankkeista. Laajalla yhteistyöllä tavoitetaan ruokasektorin yrityksiä ja toimijoita paremmin sekä saadaan toimenpiteille vaikuttavuutta ja näkyvyyttä eri puolilla Varsinais-Suomea. Osallistumiskynnys on matalampi, kun toimenpiteiden jalkauttajina on tuttu ja luotettava paikallinen toimija. Lisäksi toimijoiden välisellä yhteistyöllä pystytään sparraamaan toimintatapoja sekä viestimään valtakunnan tason kehittämislinjoista ruohonjuuritasolle saakka ja toisin päin.

Kesto

1.9.2022-31.3.2024

Hanketyyppi

Yhteistyöhanke

Hanke liittyy valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen -lähiruoka, luomu ja luonnontuotteet toimintaan (<https://aitojamakuja.fi/>).

Toimenpiteet työpaketeittain

Työpaketti 1 Yritysten kehittymisen ja kasvun tukeminen

Tuetaan varsinaissuomalaisten ruokasektorin yritysten kasvua ja kehittymistä kumppanuusverkostojen synnyttämisen, aktiivien tiedonvälityksen sekä uuden tiedon tuottamisen ja jalkauttamisen avulla. Etsitään parhaita käytänteitä ruokasektorin yritysten hyödynnettäväksi niin omasta maakunnasta kuin muualta Suomesta ja kansanvälisistä verkostoista. Hankkeella on aktiivinen rooli ylimaakunnallisten kumppanuuksien ja verkostojen kanssa toimimisesta.

- Lisätään ja vahvistetaan ruokasektorin yritysten **kumppanuustyöskentelyä** sekä **yhteistyötä** myös maakuntarajat ylittäen. Hyödynnetään valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen aluejäsenten verkostoa sopivien teemojen löytämisessä sekä esimerkiksi opintomatkakohteiden valinnassa. Järjestetään ruokasektorin yritysten tutustumismatkoja toisiin yrityksiin ”pellonpiennarpäivät elintarvikkeita ja juomia valmistavissa yrityksissä”. Tutustumismatkojen teemana voi olla esimerkiksi yhteismarkkinointi, yhteishankinnat, sopimusvalmistus ja alihankintayhteistyö sekä erilaiset tuotanto- ja prosessiratkaisut. Tutustumismatkoja tehdään sekä Varsinais-Suomessa että maakuntarajan ulkopuolella. Hanke kustantaa tutustumismatkojen bussikuljetukset. Jokainen osallistuja vastaa itse mahdollisista majoitus- ja ruokailukustannuksista.

Hankkeen aikana järjestetään 5 opintomatkaa.

- **Hanke viestii monikanavaisesti** ajankohtaisista ruokasektorin asioista mm. lainsäädäntö, tutkimukset, kokeilu- ja rahoitusmahdollisuudet. Viestintätoimien kohderyhmänä ovat ennen kaikkea varsinaissuomalaiset ruokasektorin yritykset, mutta myös koko asiantuntija- ja kehittäjäverkosto. Tiedon runsas tarjonta edellyttää hankkeelta tiedon entistä voimakkaampaa seurantaa, suodatusta ja kanavoimista tietyille kohderyhmille esimerkiksi kasvuyritykset, eri toimialojen yritykset, hanketoimijat jne. Näin jokainen kohderyhmä hyötyy parhain mahdollisin tavoin hankkeen tuottamasta viestinnästä. Viestintäkanavina käytetään uutiskirjettä, suoria kohdennettuja sähköposteja, sosiaalisen median kanavia sekä eri tavoin järjestettyjä infotilaisuuksia (etä ja fyysiset tilaisuudet).

Brahea vastaa hankkeen viestinnän koordinoinnista maakuntatasolla ja osatoteuttajien vastuulla on tiedon levittäminen omalla toimialueella.

- Järjestetään **Ruokayrittäjän talvipäivät vuonna 2023**, joiden tavoitteena on koota runsain joukoin ruokasektorin yrityksiä ja kehittäjiä saman katon alle saamaan ideoita uusista liiketoimintamahdollisuuksista sekä toimintaan vaikuttavista trendeistä ja verkostoitumaan kollegoiden kanssa.

Vastuutahona on Brahea.

- Hanke **opastaa pienimuotoisesti** ruokasektorin yrityksiä esimerkiksi yhteistyökumppaneiden löytämisessä, toimijoiden verkottamisessa sekä yritysten kehittämiseen liittyvien palveluiden löytämisessä (esimerkiksi kuntien elinkeinopalvelut, ELYn Kehittämispalvelut). Erityisesti elinkaaren alkuvaiheessa olevat yritykset tarvitsevat apua oikean ”luukun” löytämisessä. TuKeVa -hankkeen yrityshaastatteluiden yhtenä keskeisenä viestinä oli se, että yritysten kehittämiseen liittyviä palveluita ei löydetä ja että ne ovat vaikeasti saavutettavissa. Tähän tarpeeseen vastataan hankkeessa kokoamalla ja viestimällä tietoa yrityspalveluista paremmin/yhtenäisemmin ruokasektorin yritysten käyttöön.

Toimenpidettä toteuttavat kaikki hankkeen toteuttajat omilla alueillaan.

- Lisätään yritysten **asiakaslähtöistä markkinointi- ja myyntivalmiuksia** infotilaisuuksien avulla. Järjestetään ruokasektorin yritysten ja eri asiakasryhmien välisiä minimessuja uusien yhteistyökumppanuuksien synnyttämiseksi. Näitä asiakasryhmiä voivat olla esimerkiksi yksityinen food service -sektori, julkinen ruokapalvelu, vähittäiskauppa, tukkukaupat.

Hankkeen aikana järjestetään 2 minimessua.

- Järjestetään tutustumismatka ruokasektorin toimijoille ja -yrityksille Tukholman Sörundaan vuonna 2023, joka on paikallisten elintarvikkeinen Food Service -tukku. Toimenpiteen organisoii Paraisten kaupunki.
- Lisätään ruokasektorin yritysten osaamista kestävä liiketoiminnan eri osa-alueiden huomioimisessa: sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen, terveellinen ja kulttuurinen kestävyys. Erityisenä painopistealueena on yritysten ympäristö- ja ilmastotoimien kehittämisellä ja innostavien esimerkkien esiintuomisella. Kerrotaan esimerkkejä, miten investoinnit kestävyteen parantavat yrityksen kannattavuutta.

Hankkeen aikana järjestetään 3 toimenpidettä.

- Lisätään ruokasektorin yritysten **riskienhallintataitoja ja muutosvalmiutta** sekä ymmärrystä **tiedolla johtamisen** taidon tärkeydestä yrityksen liiketoiminnan kehittämisessä. Järjestetään teemaan liittyen herätteleviä infotilaisuuksia sekä hyödynnetään yritysten vertaissparrausta työskentelymenetelmänä.

Hankkeen aikana järjestetään 2 verkostoitumistilaisuutta.

Kasvu, kannattavuus ja teknologia -teemojen vastuutahona toimii Yrityssalo Oy.

- Vahvistetaan yritysten ja sidosryhmien ymmärrystä alueellisen arvoverkoston mahdollisuuksista. Erityisesti tiivistetään ymmärrystä paikallisten raaka-aineiden ja erikoiskasvien ominaisuuksien mahdollisuuksista maakunnan ruokasektorin yritysten kilpailukyvyille.
- Tarjotaan informaatiota ja case-esimerkkejä vaihtoehtoisista malleista yritysten kasvuun; toimialojen väliset mallit, kansainvälistyminen, palvelullistaminen, erilaiset tavat datan hyödyntämisessä. Työtapoina yritysesittelyt ja -vierailut.
- Kasvun varmistaminen niille yrityksille, jotka haluavat vahvasti kasvaa. Tavoitteena on saada maakuntaan kasvavia ja vahvistuvia ruoka-alan veturiyrityksiä.

Työpaketti 2 Ruokaketju näkyväksi

Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistyötä tehdään ajan tasaiseen tietoon pohjautuen ja samoja strategisia suuntaviivoja noudattaen jokaisella toimija tasolla. Varsinais-Suomen ruokasektorin viestintää tehdään avoimesti ja monikanavaisesti eri kohderyhmät huomioiden. Ruokasektorin yritysten kasvun ja kehittymisen pullonkaulana on mm. työvoimakysymykset (TuKeVa -haastattelut), lähinnä osaavan työvoiman puute. Samalla koko ruokasektori kärsii osaajapulasta. Vahvistetaan yhteistyötä ruokasektorin oppilaitosten kanssa alan houkuttelevuuden lisäämiseksi sekä uuden yrittäjyyden aktivoimiseksi. Tuodaan esille erilaisia malleja työvoimakysymysten ratkaisemiseksi kuten tuotannon tehostaminen uuden teknologian ja kumppanuuksien avulla.

- Tehdään ruokasektorin viestintää monikanavaisesti eri kohderyhmät huomioiden: ruokasektorin yritykset, hanketoimijat, kehittäjät ja rahoittajat. Kehitetään hankkeen viestintäkanavia yhä käyttäjälähtöisemmiksi ja panostetaan viestintäkanavien löydettävyyteen ja esiin tuomiseen eri yhteyksissä. Ajankohtaisten asioiden ja tapahtumien lisäksi tuotetaan viestintäkanaviin

syväluotaavampia sisältöjä kuten kiinnostavia hanke- ja yritystarinoita, esimerkiksi ”päivä paikallisessa elintarvikealan yrityksessä” -tematiikalla. Nostetaan juttuihin esimerkkejä niin Varsinais-Suomesta kuin muualtakin Suomesta.

- Osallistutaan messuille ja tapahtumiin tuomaan esille Varsinais-Suomen ruokasektorin toimintaa, erityispiirteitä ja sen merkitystä alueen hyvinvoinnille. Tällainen paljon kävijöitä houkutteleva tapahtuma voisi olla esimerkiksi Turun Ruokamessut.

Hankkeen aikana osallistutaan 2 tapahtumaan tai messuille.

- Ylläpidetään ja päivitetään ajantasaista Varsinais-Suomen ruokasektorin tilastotietoa. Tehdään osana valtakunnallista Ruokasektorin koordinaatiohanketta Aitoja Makuja tilastotietojen päivitys Varsinais-Suomen osalta. Panostetaan tilastotietojen selkeyteen ja käytettävyyteen erilaisissa viestintäkanavissa. Julkaistaan tiedot kaikille avoimesti hyödynnettäväksi, jotta Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistä tehdään tietoon perustuen.
- Lisätään yhteistyötä ruokasektorin koulutusta tarjoavien oppilaitosten kanssa kaikki koulutusasteet huomioiden. Yhteistyön tavoitteena on ruokasektorin houkuttelevuuden lisääminen sekä tulevaisuuden osaajien varmistaminen alalle ja alueen yritysten käyttöön myös jatkossa. Yhteistyön muotona on esimerkiksi elintarvikealan yritysten ja oppilaitosten tuotekehitysyhteistyö ja uusi reseptiikka, harjoittelut, yhteiset viestintäkampanjat. Tuodaan alaa näkyväksi uusille osaajille kiinnostavien yritystarinoiden ja -esittelyiden muodossa. Järjestetään **yritysvierailuita** elintarvikkeita valmistaviin sekä raaka-ainetta jalostaviin yrityksiin. Hanke tulee toimimaan ensisijaisesti yrittäjien ja oppilaitosten rajapinnassa toteuttamalla tapahtumia ja teemajaksoja, joissa törmäytetään yrittäjät, oppilaat ja opettajat. Hanke toimii yhteistyössä oppilaitoksien yrittäjyyttä- ja yritysyritystyötä kehittävien hankkeiden kanssa.

Novida toimii koordinaattorina oppilaitoksien sekä yritysten välisen yhteistyön kehittämisessä.

- Varsinais-Suomen ruokamatkailun keskiössä toimii Sarka museo, joka valtakunnallisena ruokamuseona tuo historian ja nykyhetken matkailijan ruokakokemukseen. Sarkamuseon, elintarvikeyritysten ja ruokapalveluja toteuttavien toimijoiden yhteistyönä kehitetään tapahtuma, joka yhdistää luonto- ja kulttuurireitistöjen käyttäjät (keväällä 2023). Toimenpiteestä vastaa Novida.
- Järjestetään Turun seudun kunnissa Paikallinen ruoka -keskustelutilaisuudet kuntien elinkeino-, matkailu- ja ruokapalvelutoiminnan kanssa. Keskusteluiden tavoitteena on tiivistää yhteistyötä Turun seudun kuntien kanssa ja nostaa paikallinen ruoka ja sen mahdollisuudet näkyväksi osaksi Turun seudun kunnissa tehtävää kehittämistyötä.

Keskustelutilaisuuksia järjestetään 11 kpl (Brahea).

Työpaketti 3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Ruokasektorin kehittäminen on yksi Varsinais-Suomen alueen painopistealueista. Tiedon avoin jakaminen, kokemusten vaihtaminen ja uusien yhteisten ideoiden kehittäminen ovat selkeitä työkaluja Varsinais-Suomen ruokasektorin kilpailukyvyyn kehittämiseksi ja pk-elintarvikeyritysten sopeutumisen parantamiseksi toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin. Yhteistyötä tarvitaan niin maakunnan sisällä toimijoiden ja yritysten kesken kuin toisaalta muiden maakuntien ja valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen kanssa.

- **Edistetään ruokasektorin kehittämisen yhteistyötä Varsinais-Suomessa.** Järjestetään ruokasektorin hanketapaamisia 3 krt/vuosi maakunnassa tehtävän ruokasektorin kehittämistyön tietouden ja näkyvyyden sekä yhteistyön lisäämiseksi. Kutsutaan hanketapaamisiin mm. leader -hankkeet, maaseutuohjelman hankkeita sekä muista rahoituslähteistä rahoitettavia ja kansainvälisiä hankkeita. Huomioidaan hanketapaamisten kohderyhmänä myös eri rahoitusinstrumenttien rahoittajat. Avoimen tiedon lisäämisellä vältetään päällekkäiseltä työltä ja saadaan tärkeitä vertaisapua hankkeiden toteuttamiseen ja yhteistyöhön liittyen. Nostetaan eri hankkeiden kuulumisia esille kooridaatiahankkeen monikanavaisessa viestinnässä. Tehdään yhteistyötä Älykkään erikoistumisen innovatiiviset ruokaketjut kokonaisuuden kanssa <https://varsinais-suomi.fi/kumppanuusfoorumi/kumppanuusfoorumi/elinkeinot/ruoka/>.
 - **Tiivistetään yhteistyötä valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiahankkeen ja muiden maakuntien ruokasektorin kehittämistoiminnan kanssa.** Osallistutaan valtakunnallisen Ruokasektoriryhmän toimintaan Varsinais-Suomen edustajana ja toimitaan valtakunnallisten tapahtumien jalkauttajana, kuten Lähiruokapäivä. Toteutetaan yhteisiä sparraustapaamisia valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiahankkeen kanssa esimerkiksi kerran vuodessa. Sparraustapaamisten avulla pystytään paremmin keskittymään siihen, miten valtakunnallinen toiminta ja Varsinais-Suomessa tapahtuva kehittämistoiminta pystyvät entistä paremmin tukemaan toinen toistensa kehittämistoimintaa. Brahea-keskus toimii Varsinais-Suomen alueen yhteystahona valtakunnallisessa Ruokasektorin koordinaatiahankkeen alueryhmässä <https://aitojamakuja.fi/yhteystiedot/> tuoden näin valtakunnallista kehittämistoimintaa ja ajankohtaisia asioita varsinaissuomalaisille ruokaketjun kehittäjille ja yrityksille sekä maakunnallista viestiä valtakunnalliselle tasolle.
- Seurataan tiiviisti muissa maakunnissa tapahtuvaa ruokasektorin kehittämistoimintaa. Otetaan hyötykäyttöön yhä tehokkaammin valtakunnallisen Ruokasektoriryhmän muiden maakuntien innovatiivisia kokeiluja ja keksintöjä ja tuodaan niitä Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittäjien ja yrittäjien käyttöön mm. hanketapaamisissa, yritysten infotilaisuuksissa sekä monikanavaisessa viestinnässä. Kehitetään maakuntarajat ylittävän yhteistyön muotoja järjestämällä esimerkiksi tutustumismatkoja tai yhteisiä teams -tapaamisia kiinnostavien maakuntakohteiden kanssa.

Tuloksena syntyy

- Varsinaissuomalaisten ruokasektorin yritysten kilpailukyky on kasvanut ja kehittämistoiminta on entistä aktiivisempaa.
- Alkutuotannon yritysten ja elintarvikkeita jalostavien yritysten vuoropuhelu ja välineet ketjun yhteiseen tiedolla johtamiseen kehittyvät.
- Yritykset kehittävät kestävän kehityksen periaatteita yritystoiminnassaan ja ovat ottaneet kestävyiden eri ulottuvuudet oman toimintansa kilpailueduksi.
- Yritykset ovat valmiimpia toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin erilaisin riskienhallinnan keinoin kuten kumppanuusverkostot, tiedon hyödyntäminen.
- Varsinais-Suomen ruokasektorin kehittämistoiminnan yhteistyö on vilkasta ja avointa, mikä tuottaa uudenlaisia yhteistyöhankkeita ja -avauksia seuraavalle ohjelmakaudelle.
- Yritykset ja kehittäjät ovat luoneet uusia verkostoja myös muiden maakuntien toimijoiden kanssa ruokasektorin toiminnan kehittämiseksi.
- Varsinais-Suomi on aktiivinen kumppani valtakunnallisessa Ruokasektorin kehittämistyössä ammentaen alueelle parhaita käytänteitä ja uusia virikkeitä alan ja yritysten kehittämiseksi.

- Varsinais-Suomen ruokaketju on selvästi ottanut askeleita eteenpäin tiellä Kestävän ruokajärjestelmän edelläkävijämaakunnaksi ja viestii aktiivisesti ruokaketjussa tehtävästä kestävyystyöstä.
- Yritysten ja oppilaitosten välinen yhteistyö on aktiivista synnyttäen mm. uutta reseptiikkaa, tuotekehitysaihioita sekä tulevaisuuden osaajia yrityksiin.
- Ruokasektorin yritykset saavat kohdennettua ja korkealaatuista uutta tietoa yritystoimintansa kehittämiseksi monikanavaisesti.
- Yrittäjät löytävät erilaisia keinoja henkilöstö- ja osaamistarpeiden ratkaisemiseksi esim. uudistamalla liiketoimintamalleja kumppanuuksien ja teknologian avulla.

Vaikutavuus

Hankkeen pitkäkestoisena vaikutuksena varsinaissuomalaisten ruokasektorin mikro- ja pk-yritysten toimintaedellytykset sekä kilpailukyky paranevat ja yritysten kehittämistoiminta on aktiivista. Yritykset ovat valmiimpia toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin. Alueen ruokaketjun yritykset tekevät luontevasti yhteistyötä sekä muiden yritysten että sidosryhmien kanssa erilaisissa kumppanuusverkostoissa maakuntarajat ylittäen. Varsinais-Suomen Ruokasektorin kehittämistoiminta on entistä avoimempaa ja uusia kumppanuuksia synnyttävää, jossa aktiivista vuoropuhelua käydään niin maakunnan sisällä kuin muiden maakuntien kanssa. Varsinais-Suomen ruokaketju on hyvässä vauhdissa matkalla kestävän ruokajärjestelmän edelläkävijäksi. Yritykset ovat omaksuneet uusia kestäviä toimintatapoja, painopistealueena ympäristö- ja ilmastotoimet, ja viestivät niistä aktiivisesti eri kohderyhmille. Ruokasektorin houkuttelevuus on kasvanut ja yritykset ovat saaneet ratkaisuja työvoimakysymykseen. Ruokasektorin aktiivisen viestinnän avulla yritykset ovat saaneet uutta tietoa ja verkostoja toimintansa kehittämiseksi. Varsinais-Suomen ruokaketjun näkyvyys ja arvo yleisessä keskustelussa on kasvanut.

Hankkeen toiminnalliset tavoitteet ja niiden seuranta

TP 1 Yritysten kehittymisen ja kasvun tukeminen

- järjestetyt infotilaisuudet ja minimessut 5 kpl
- Ruokayrittäjän Talvipäivät 1
- kumppanuusverkostot 2

TP 2 Ruokaketju näkyväksi

- Paikallinen ruoka -keskustelutilaisuudet Turun seudun kunnissa 11 kpl
- yleisötapauhtumat, kuten messut 2 kpl
- viestintä: uutiskirjeet, mediaosumat, 50 kpl
- tilastojen päivitys 1 kpl

TP 3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

- Varsinais-Suomen ruokasektorin verkostotapaamiset 5 kpl
- Verkostotapaamiset muiden maakuntien ja valtakunnallisen toiminnan kanssa 4 kpl
- Uudet hankkeet ja yhteistyöaloitteet 5 kpl

Budjetti ja rahoitussuunnitelma

1.9.2022-31.3.2024	Brahea	Yrityssalo	Novida	Ukipolis	Parainen	Yhteensä
Palkkauskulut	107 200	50 000	54 000	53 396	58 240	322 836
flat rate 24 %	25 728	12 000	12 960	12 815	13 978	77 481
Ostopalvelut	18 000	9 000	3 000	4 000	5 000	39 000
Yhteensä	150 928	71 000	69 960	70 211	77 218	439 317
Rahoitussuunnitelma						
20 % julkinen rahoitus	30 186	14 200	13 992	14 042	15 444	87 863
80 % maaseutuohjelma	120 742	56 800	55 968	56 169	61 774	351 453
Yhteensä	150 928	71 000	69 960	70 211	77 218	439 317

Esitys ohjausryhmän jäseniksi (täydennetään)

Turun yliopisto, Brahea-keskus
Ammattiopisto ja lukio Novida
Kemiönsaaren kunta
Paraisten kaupunki
Yrityssalo Oy
Ukipolis Oy
MTK Varsinais-Suomi
ProAgria Länsi, Länsi-Suomen maa- ja kotitalousnaiset
...
Varsinais-Suomen ELY-keskus

Yhteistyökumppanit

MTK Varsinais-Suomi
ProAgria Länsi-Suomi
Varsinais-Suomen liitto
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Turun ammatti-instituutti
Turun ammattikorkeakoulu
Hämeen ammattikorkeakoulu
Ammattiopisto Livia
Leader –ryhmät Varsinais-Suomessa
Saaristomeren Biosfäärialue
Saaristomeren kansallispuisto
Tuottajaorganisaatiot ÅSP, Suomen talousseura, FLC, Puutarhaseurat
Yrittäjäjärjestöt
Artesaaniruokayhdistys
Varsinais-Suomen kunnat
Varsinais-Suomen yrittäjäjärjestöt
Valtakunnalliset ruokaverkostot
Luonnonvarakeskus, Luke
Turun yliopiston tiedekunnat